

แนวโน้มการลงทุนและการเคลื่อนย้ายบริษัทย่อยในเครือของญี่ปุ่น ในยุคประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน

เชยชะ ชูเคะกาว่า
องค์การส่งเสริมการค้าต่างประเทศของญี่ปุ่น (เจโทร) กรุงเทพฯ

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะวิเคราะห์ว่าการเปลี่ยนแปลงของอัตราแลกเปลี่ยน (เช่น เงินเยนอ่อนและค่าบาทแข็ง) ไม่ได้ส่งผลกระทบต่อการลงทุนของญี่ปุ่นในประเทศไทย แต่รูปแบบการลงทุนโดยตรงในต่างประเทศของญี่ปุ่น กำลังเปลี่ยนแปลงไปสู่การปรับโครงสร้างและการผนึกฐานการผลิตในเอเชีย โดยญี่ปุ่นให้ความสนใจต่อการลงทุนในอาเซียนเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากมีปัจจัยลบหลายอย่างเกิดขึ้นในประเทศจีน เช่น ค่าแรงสูงขึ้น ขาดแคลนแรงงานที่มีคุณภาพ ในขณะที่การรวมตัวเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนที่กำลังจะมาถึงในปี 2015 เป็นปัจจัยจูงใจหนึ่งที่สำคัญ บริษัทญี่ปุ่นหลายแห่งจึงวางแผนที่จะย้ายฐานการผลิตบางส่วนจากจีนมายังภูมิภาคอาเซียน ส่วนหนึ่งอยากให้ไทยเป็นฐานการผลิตหลัก (hub operation) และจัดตั้งโรงงานย่อย (satellite factory) ในประเทศแถบกลุ่มแม่น้ำโขง โดยใช้ประโยชน์จากการเปิดเสรีทางการค้าดังกล่าว

คำสำคัญ: บริษัทย่อยของญี่ปุ่น การลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศ เครือข่ายการผลิตในประเทศแถบกลุ่มแม่น้ำโขง ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน

Trend of Investment and Movement of Japanese Affiliates Toward ASEAN Economic Community (AEC) Era

Seiya Sukegawa*

Japan External Trade Organization (JETRO), Tokyo

Abstract

This article aims to demonstrate that the changes in foreign exchange rates (such as the yen depreciation or the baht appreciation) have not affected Japanese investments in Thailand. However, the change in Japan's foreign direct investment patterns is evident, as it has been moving toward the restructuring and consolidation of production bases within Asia. ASEAN have attracted lots of attention due to the changes in the investment environment in China, such as wage increases, and a shortage of skilled labour. While the integration of the upcoming ASEAN Economic Community in 2015 is one of the major motivating factors for Japanese companies planning to move some production lines from China to ASEAN. There is a movement to set up satellite factories in the Mekong area, with a hub operation in Thailand, by taking advantage of the free trade agreement of the AEC.

Keywords: Japanese affiliates, foreign direct investment (FDI), production network in Mekong region, ASEAN economic community (AEC)

* Corresponding author e-mail: seiya_sukegawa@jetro.go.jp

1. บทนำ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะตอบคำถามวิจัย 2 ข้อหลัก คือ หนึ่ง แนวโน้มการลงทุนของญี่ปุ่นในอาเซียนกำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร และสอง บริษัทญี่ปุ่นปรับตัวอย่างไรกับการลงทุนในอาเซียน ในยุคของการรวมตัวเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community: AEC)

บทความนี้แบ่งเป็น 5 ตอน ตอนแรกจะกล่าวถึงความเป็นมาและเหตุผลของการเปลี่ยนแปลงการลงทุนในเอเชียของญี่ปุ่น ซึ่งประกอบด้วยปัจจัยหลัก 2 ประการ คือ การเปิดการค้าเสรีและนโยบาย China Plus One โดยยกกรณีศึกษาของอุตสาหกรรมเครื่องใช้ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ ตอนที่ 2 จะอธิบายความสัมพันธ์ของอัตราแลกเปลี่ยนกับการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศ (Foreign Direct Investment: FDI) เพื่อแสดงให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงค่าเงินเยน ส่งผลกระทบต่อการลงทุนในต่างประเทศของญี่ปุ่นอย่างไร ตอนที่ 3 อธิบายการปรับฐานการผลิตของญี่ปุ่นตามยุทธศาสตร์ Thailand Plus One ซึ่งหมายถึงการขยายเครือข่ายการผลิตในประเทศแถบกลุ่มแม่น้ำโขง โดยให้ไทยเป็นโรงงานแม่และให้บริษัทย่อยในเครือในประเทศเพื่อนบ้านเป็นฐานการผลิต ผ่านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและถนนเชื่อมต่อทางเศรษฐกิจ โดยวิเคราะห์กรณีศึกษาของบริษัทญี่ปุ่น 3 แห่ง คือ บริษัท NIDEC บริษัท Yazaki และบริษัท NIKON ตอนที่ 4 จะกล่าวถึงปัญหาสภาพแวดล้อมในการลงทุนของญี่ปุ่นในไทยและแนวโน้มการลงทุนในอนาคต ตอนสุดท้ายเป็นบทสรุป

2. ความเป็นมาและเหตุผลของการ

เปลี่ยนแปลงการลงทุนในเอเชียของญี่ปุ่น

การลงทุนของญี่ปุ่นในเอเชียเริ่มมีการเปลี่ยนแปลง เราอาจจะเห็นบริษัทญี่ปุ่นหลายแห่งปิดโรงงานในบางประเทศ ในขณะที่ขยายโรงงาน

ในอีกประเทศหนึ่ง และเราอาจจะเห็นบริษัทญี่ปุ่นเริ่มประกาศว่าจะไม่ขยายการผลิตในจีน แต่ขยายการผลิตในประเทศอื่นในเอเชีย เหตุผลเบื้องหลังมีอยู่หลายประการ แต่เหตุผลหลักที่สำคัญก็คือ การเปิดเสรีทางการค้า หรือ Free Trade Agreement (FTA) ที่ประเทศต่าง ๆ ในเอเชียตื่นตัวกันอย่างมากระหว่างต้นทศวรรษ 2000 และความต้องการลดความเสี่ยงของบริษัทญี่ปุ่น ที่ไม่ต้องการพึ่งพาฐานการผลิตในจีนเพียงแห่งเดียว เนื่องจากเกิดกรณีพิพาททางการเมืองระหว่างกันอยู่เสมอ ซึ่งเป็นปัจจัยอ่อนไหวต่อการลงทุน ในตอนนี้จะอธิบายผลกระทบจากการเปิดการค้าเสรี และนโยบาย China Plus One ที่มีต่อการลงทุนในเอเชียของญี่ปุ่น

2.1 ผลกระทบจากการเปิดการค้าเสรี

อันที่จริงแล้ว ประเทศอาเซียน 6 ประเทศ ได้แก่ ไทย มาเลเซีย สิงคโปร์ อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ และบรูไน ได้ลดอัตราภาษีศุลกากรนำเข้า (import tariff rate) ลงเป็นศูนย์แล้ว ตั้งแต่ปี 2010 ภายใต้ข้อตกลงเขตการค้าเสรีอาเซียน หรืออาฟต้า (ASEAN Free Trade Area: AFTA) ส่วนในปี 2015 เป็นการรวมตัวกันเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนนั้น หมายถึงอีก 4 ประเทศคือ กัมพูชา ลาว เมียนมาร์ และเวียดนาม (CLMV) จะต้องลดอัตราภาษีศุลกากรนำเข้าให้เป็นศูนย์ด้วยเช่นกัน เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้วกลยุทธ์การลงทุนของภาคธุรกิจก็จะเปลี่ยนไป

กล่าวคือที่ผ่านมามีการตั้งโรงงานผลิตสินค้า เช่น โทรทัศน์ หากขายที่มาเลเซียก็จะตั้งโรงงานผลิตที่มาเลเซีย หากขายที่อินโดนีเซียก็จะตั้งโรงงานผลิตที่อินโดนีเซีย แยกแต่ละประเทศเพื่อลดภาษีนำเข้า-ส่งออก แต่ถ้าหากเกิดประชาคมอาเซียนแล้วก็จะกลายเป็นตลาดเดียวกันทั้งหมด สามารถตั้งโรงงานผลิตเพียงแค่ประเทศเดียวในอาเซียนก็ได้ แล้วก็ส่งออกไปขายในประเทศอื่นๆ ในอาเซียนโดยไม่ต้องเสียภาษี ดังนั้น ประเทศที่ถูกเลือกให้เป็นประเทศศูนย์กลาง

การผลิตจะมีบทบาทสำคัญเพิ่มมากขึ้น และประเทศหนึ่งในนั้นก็คือไทย เราดูได้จากจำนวนบริษัทญี่ปุ่นที่เป็นสมาชิกของหอการค้าและอุตสาหกรรมของญี่ปุ่นในอาเซียน (Federation of Japanese Chambers of Commerce and Industry in ASEAN: FJC-CIA) จะพบว่าในปี 2012 มีบริษัทญี่ปุ่นที่เป็นสมาชิก 5,034 บริษัท และจากจำนวนนี้เป็นบริษัทที่ตั้งอยู่ในประเทศไทยมากที่สุด 1,379 บริษัท (ร้อยละ 27.39) รองลงมาคือ เวียดนาม 1,035 บริษัท สิงคโปร์ 675 บริษัท และฟิลิปปินส์ 604 บริษัทตามลำดับ

บริษัทญี่ปุ่นเปลี่ยนแปลงรูปแบบการลงทุนอย่างไร ภายใต้กรอบการค้าเสรีดูได้ในตารางที่ 1 ซึ่งแสดงจำนวนโรงงานของบริษัทญี่ปุ่น ในอุตสาหกรรม

เครื่องใช้ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ที่เป็นที่รู้จักกันดี ได้แก่ พานาโซนิค โซนี่ ฮิตาชิ โตชิบา ชันโยอิเล็กทรอนิกส์ ฟุจิซี และมีซูบิซึอิเล็กทรอนิกส์ เปรียบเทียบระหว่างปี 2002 ก่อนที่จะลดกำแพงภาษีตามข้อตกลงของ AFTA และปี 2010 หลังจากลดกำแพงภาษีแล้ว พบว่าจำนวนโรงงานในแต่ละประเทศต่างลดลง รวมโรงงานทั้งหมดในอาเซียนที่ถูกปิดไปมีถึง 20 แห่ง (หลักโรงงานที่เปิดใหม่แล้ว) แสดงให้เห็นว่ากลยุทธ์การลงทุนของบริษัทญี่ปุ่นเปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากไม่มีความจำเป็นที่จะต้องมีการผลิตหลายแห่งในทุกประเทศ จึงเกิดการปิดหรือรวมโรงงาน และการจัดสรรการผลิตภายในภูมิภาคใหม่

ตารางที่ 1

จำนวนโรงงานของบริษัทญี่ปุ่นในอุตสาหกรรมเครื่องใช้ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์

Company	Panasonic			Sony			Hitachi			Toshiba		
	2002	2010	Change	2002	2010	Change	2002	2010	Change	2002	2010	Change
ASEAN	48	48	0	15	7	▲ 8	14	5	▲ 9	18	16	▲ 2
Vietnam	1	4	▲ 3	1	1	0			0	1	3	2
Thailand	10	12	▲ 2	5	3	▲ 2	6	3	▲ 3	7	5	▲ 2
Singapore	7	7	0	2	1	▲ 1	2	1	▲ 1	3	2	▲ 1
Malaysia	17	14	▲ 3	3	1	▲ 2	3		▲ 3	2	2	0
Philippines	5	2	▲ 3			0	1	1	0	1	2	1
Indonesia	8	9	▲ 1	4	1	▲ 3	2		▲ 2	4	2	▲ 2
Company	Sanyo electric			Fujitsu			Mitsubishi Electric			7 companies total		
	2002	2010	Change	2002	2010	Change	2002	2010	Change	2002	2010	Change
ASEAN	12	11	▲ 1	10	9	▲ 1	11	12	1	128	108	▲ 20
Vietnam		4	▲ 4	2	2	0			0	5	14	9
Thailand	1	1	0	2	3	1	7	6	▲ 1	38	33	▲ 5
Singapore	2		▲ 2			0		1	1	16	12	▲ 4
Malaysia	2	1	▲ 1	3	2	▲ 1	1	1	0	31	21	▲ 10
Philippines	1		▲ 1	3	2	▲ 1	1	2	1	12	9	▲ 3
Indonesia	6	5	▲ 1			0	2	2	0	26	19	▲ 7

ที่มา: จัดทำโดยผู้เขียน จากข้อมูลของ Toyokeizai (2003, 2011)

หากดูกรณีศึกษาของบริษัทโซนี่ เกี่ยวกับการจัดสรรโรงงานผลิตโทรทัศน์จอภาพซีอาร์ที (Cathode Ray Tube: CRT) จะเห็นได้ว่าในปี 2002 โซนี่มีฐานการผลิตโทรทัศน์ CRT อยู่ใน 4 ประเทศ คือ มาเลเซีย ไทย เวียดนาม และอินเดีย (2.2, 0.38, 0.1, 0.1 ล้านเครื่องตามลำดับ) จากนั้นในปี 2006 ได้ปิดโรงงานผลิตในอินเดียโดยเปลี่ยนเป็นการนำเข้าจากโรงงานผลิตในไทยแทน เนื่องจากไทยได้ทำข้อตกลงการค้าเสรีกับอินเดีย (India-Thailand FTA) ในเดือนตุลาคม 2003 ซึ่งเริ่มมีการลดภาษีตั้งแต่เดือนกันยายน 2004 จึงไม่จำเป็นต้องผลิตที่อินเดียอีกต่อไป และในปี 2008 ก็ยกเลิกการผลิตโทรทัศน์ที่เวียดนาม เนื่องจากข้อตกลงเรื่องการใช้แหล่งกำเนิดสินค้าของ AFTA เริ่มมีการใช้ในเดือนสิงหาคม 2008 และการเปิดเสรีด้านการลงทุนของต่างชาติในธุรกิจนำเข้าและส่งออก ในเดือนพฤษภาคม 2008 โดยนำเข้าจากโรงงานผลิตในไทยแทน ดังนั้นในปี 2008 บริษัทโซนี่เหลือโรงงานผลิต 2 แห่งในอาเซียน คือ มาเลเซีย (CRT 0.3 ล้านเครื่อง, LCD 1.1 ล้านเครื่อง) และไทย (CRT 0.55 ล้านเครื่อง, LCD 0.4 ล้านเครื่อง) จากนั้นในปี 2010 ได้ปิดโรงงานในไทย เนื่องจากมีข้อตกลงการค้าเสรีระหว่างอาเซียนและอินเดีย (ASEAN-India FTA) ในเดือนสิงหาคม 2009 อย่างไรก็ดีแม้ว่าบริษัทโซนี่จะเลิกการผลิตโทรทัศน์ในไทยแล้วก็ตาม แต่ก็ได้เปลี่ยนไปผลิตกล้องดิจิทัลและชิ้นส่วนแทน และตั้งแต่ปี 2010 ได้ตั้งให้มาเลเซียประเทศเดียวที่เป็นฐานการผลิตโทรทัศน์ระดับโลก (global production base) เพื่อส่งออกไปขายในประเทศอาเซียนที่เหลือทั้งหมด ซึ่งแสดงให้เห็นการเคลื่อนไหวของการปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตของบริษัทญี่ปุ่น ตามกระแสการเปิดการค้าเสรีอย่างชัดเจน

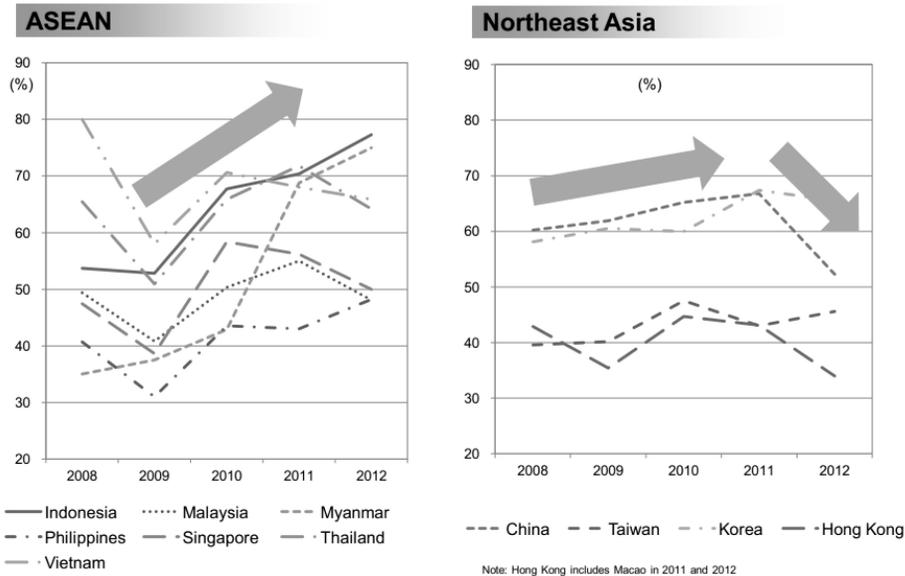
2.2 นโยบาย China Plus One

หากดูผลการสำรวจบริษัทย่อยในเครื่องของบริษัทญี่ปุ่นที่ลงทุนอยู่ในประเทศจีน เปรียบเทียบในปี 2011 และ 2012 โดยมีบริษัทย่อยที่ตอบแบบสอบถาม 894 บริษัท และ 853 บริษัทตามลำดับ ต่อคำถามที่ว่าในอีก 1-2 ปีข้างหน้า “จะขยายการลงทุน” “จะรักษาระดับการลงทุนเท่าเดิม” “จะลดการลงทุน” หรือ “จะย้ายฐานการผลิตไปประเทศอื่น” พบว่าบริษัทย่อยที่ตั้งใจจะขยายการลงทุนในจีนลดลงอย่างมาก จากร้อยละ 66.8 เป็นร้อยละ 52.3 ขณะที่บริษัทย่อยที่จะรักษาระดับการลงทุนเท่าเดิม เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 28.9 เป็นร้อยละ 42.0 ซึ่งหมายถึงแนวโน้มการลงทุนในจีนไม่น่าจะเพิ่มขึ้น ด้วยสาเหตุสำคัญ 2 ประการคือ ต้นทุนที่สูงขึ้น โดยเฉพาะต้นทุนในการหาวัตถุดิบและต้นทุนค่าแรง (ร้อยละ 70.8) และยอดขายที่ลดลง (ร้อยละ 60.4) รวมถึงปัญหาความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างญี่ปุ่นกับจีน ที่ไม่ได้กล่าวถึงในแบบสอบถามนี้ เป็นไปตามนโยบาย China Plus One ที่ต้องการกระจายความเสี่ยงในการลงทุน ไม่ต้องการพึ่งพาฐานการผลิตในจีนเพียงแห่งเดียว

ในทางตรงกันข้ามหากดูสัดส่วนของบริษัทย่อยของบริษัทญี่ปุ่นที่ลงทุนอยู่ในอาเซียน มีบริษัทที่จะขยายการลงทุนในอีก 1-2 ปีข้างหน้าเพิ่มขึ้น ตั้งแต่ปี 2009 โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขยายการลงทุนในประเทศอินโดนีเซีย เมียนมาร์ และฟิลิปปินส์

แผนภาพที่ 1

สัดส่วนของบริษัทที่คาดว่าจะขยายการลงทุนในอีก 1-2 ปีข้างหน้า ผลการสำรวจปี 2008-2012

ที่มา: Survey of Japanese-Affiliated Firms in Asia and Oceania, Tokyo: JETRO, 2008-2012.

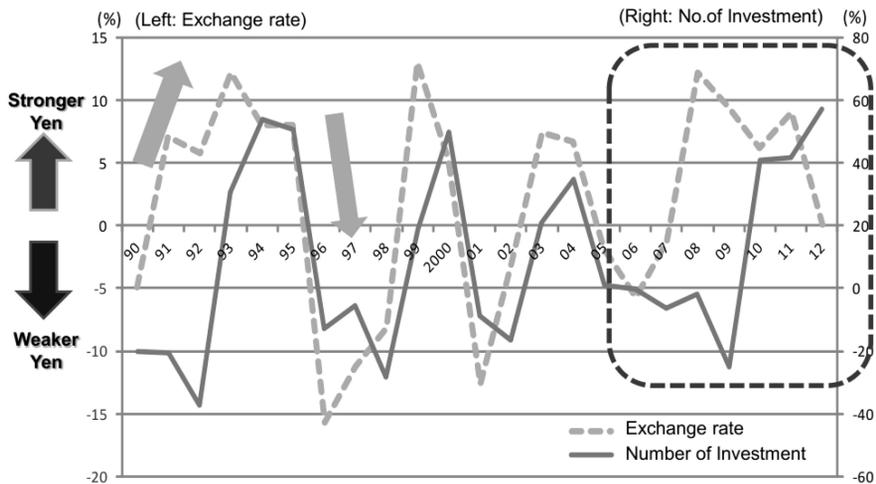
3. อัตราแลกเปลี่ยนกับการลงทุน ในต่างประเทศของญี่ปุ่น

นักธุรกิจไทยและหน่วยงานของรัฐมักกังวลว่า หากค่าเงินเยนอ่อนค่าลง/หรือค่าเงินบาทแข็งค่าขึ้นจะทำให้ญี่ปุ่นชะลอหรือถอนการลงทุนในประเทศไทย เพราะจะทำให้ต้นทุนการผลิตในไทยสูงขึ้น อย่างไรก็ตามพบว่าแนวโน้มความสัมพันธ์ระหว่างอัตราแลกเปลี่ยนกับการลงทุนในต่างประเทศของญี่ปุ่นเปลี่ยนแปลงไปแล้ว

แผนภาพที่ 2 แสดงอัตราแลกเปลี่ยนเงินตราระหว่างเงินเยนกับเงินดอลลาร์สหรัฐ (เส้นประ) และจำนวนโครงการลงทุนของบริษัทญี่ปุ่นที่ได้รับอนุญาตจากสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน (Board of Investment: BOI) ของไทย (เส้นทึบ) แต่เดิมอัตราแลกเปลี่ยนค่าเงินเยนกับดอลลาร์สหรัฐมีความสัมพันธ์แบบผันตามกันกับการลงทุนโดยตรง (FDI) ของญี่ปุ่นในไทย กล่าวคือ เมื่อเงินเยนแข็งค่าขึ้นเมื่อเทียบกับเงินดอลลาร์สหรัฐ การลงทุนของญี่ปุ่นในไทยจะเพิ่มขึ้น ในทางกลับกันเมื่อเงินเยนอ่อนค่าลง การลงทุนของญี่ปุ่นในไทยก็จะลดลง เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นระหว่างปี 1990-2005

แผนภาพที่ 2

ความสัมพันธ์ระหว่างอัตราแลกเปลี่ยน (เยน/ดอลลาร์สหรัฐ)
กับจำนวนโครงการลงทุนจากญี่ปุ่นที่ได้รับอนุญาตจากบีโอไอ

ที่มา: BOI, OECD.STAT Extracts

แต่หลังจากปี 2006 เป็นต้นมาพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างอัตราแลกเปลี่ยนกับการลงทุนของญี่ปุ่นในไทยมีลักษณะผกผันกัน นั่นคือ หากเงินเยนแข็งค่าขึ้นเมื่อเทียบกับเงินดอลลาร์สหรัฐ การลงทุนของญี่ปุ่นในไทยกลับลดลง ในขณะที่หากเงินเยนอ่อนค่าลงการลงทุนของญี่ปุ่นในไทยจะเพิ่มขึ้น สวนทางกับปรากฏการณ์ในช่วงก่อนหน้านี

ดังนั้นกรณีที่เกิดข่าวว่าค่าเงินเยนอ่อนค่าลงตามนโยบายอาเบะโนมิกส์ ที่มีการอัดฉีดเงินจำนวนมากเข้าสู่ระบบการเงินของญี่ปุ่น ส่งผลให้เงินบาทและเงินสกุลอื่นๆ ในภูมิภาคเอเชียแข็งค่าขึ้น ทำให้เกิดความกังวลว่าบริษัทญี่ปุ่นจะไม่มาลงทุนในประเทศไทยแล้ว จึงเป็นความเชื่อที่ผิดยึดตามรูปแบบเดิม ซึ่งแนวโน้มในปัจจุบันหลังปี 2006 เป็นต้นมา ยืนยันแล้วว่าหากค่าเงินเยนอ่อนค่าลง จะมีแนวโน้มว่าบริษัทญี่ปุ่นจะมาลงทุนในไทยเพิ่มมากขึ้นแทน กล่าวคือรูปแบบการลงทุนในต่างประเทศของญี่ปุ่นได้เปลี่ยนไป เหตุผล

สำคัญก็คือ ประเทศไทยกลายเป็นศูนย์กลางของการเปิดเสรีทางการค้าในประเทศแถบลุ่มแม่น้ำโขงซึ่งจะอธิบายต่อไป

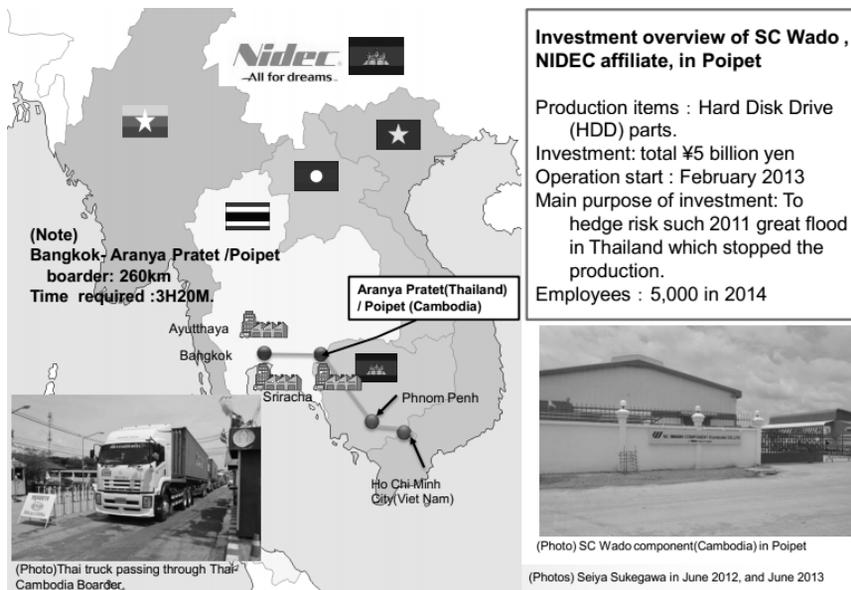
4. ยุทธศาสตร์ Thailand Plus One และการขยายเครือข่ายการผลิตในประเทศแถบลุ่มแม่น้ำโขง

ปัจจัยสำคัญยิ่งที่สนับสนุนให้เกิดแนวคิดที่จะขยายเครือข่ายการผลิตในประเทศแถบลุ่มแม่น้ำโขง (production network in Mekong region) โดยมีไทยเป็นประเทศศูนย์กลางการผลิต (operation hub) และตั้งโรงงานสาขาในประเทศเพื่อนบ้าน (satellite factory) ที่กล่าวถึงในข้างต้น ก็คือ การพัฒนาเส้นทางคมนาคมเชื่อมโยงระหว่างประเทศในภูมิภาค ได้แก่ (1) แนวเศรษฐกิจตะวันออก-ตะวันตก (East-West Economic Corridor: EWEC) และเขตเศรษฐกิจพิเศษทิวาวา ที่เชื่อมเมียนมาร์ ไทย และ

ลาว (2) แนวเศรษฐกิจทางใต้ (Southern Economic Corridor: SEC) และท่าเรือน้ำลึกทวาย ที่เชื่อมเมียนมาร์ ไทย กัมพูชา และเวียดนาม รวมทั้งการค้าเศรษฐกิจชายแดน จะเห็นได้ว่าประเทศไทย เป็นจุดศูนย์กลางของการเชื่อมโยงในภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขงนี้ ถึงแม้จะดูเหมือนว่ามีเขตแดนระหว่างประเทศ แต่ทว่าหากมองในแง่ของเวลาการเดินทางแล้วละก็ ไม่ห่างไกลกันเลย ดังนั้นหวังให้อุปทานการผลิตซึ่งรวมการขนส่งวัตถุดิบและชิ้นส่วนของบริษัทญี่ปุ่น ได้เริ่มกระจายไปประเทศเพื่อนบ้านไทยโดยรอบแล้ว

กรณีศึกษาของบริษัท NIDEC ผู้ผลิตชิ้นส่วนฮาร์ดดิสก์ (Hard Disk Drive: HDD) แสดงให้เห็นถึงการขยายเครือข่ายการผลิตโดยใช้แนวเศรษฐกิจทางใต้ (SEC) บริษัท NIDEC นี้มีโรงงานในไทยตั้ง

อยู่ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และ อ.ศรีราชา จังหวัดชลบุรี ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วมในปี 2011 จึงได้พยายามป้องกันความเสี่ยง โดยเปิดโรงงานและบริษัทย่อยแห่งใหม่ที่จังหวัดปอยเปต ประเทศกัมพูชา ชื่อว่า SC Wado เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 2013 โดยโรงงานตั้งอยู่ห่างจากชายแดนเพียง 5 กิโลเมตร ได้ขนส่งวัตถุดิบและชิ้นส่วนจากอยุธยา และศรีราชา ไปผลิตเป็นสินค้าที่ปอยเปต จากนั้นนำเข้าสินค้ากลับมายังเมืองไทย ระยะทางราว 260 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทาง 2 ชั่วโมง 20 นาที จะเห็นได้ว่ารถบรรทุกสามารถวิ่งจากอรัญประเทศของฝั่งไทย เข้าไปในปอยเปตของกัมพูชาได้เลยโดยไม่ต้องถ่ายของขึ้นลง จึงลดโอกาสเสี่ยงที่สินค้าอาจจะเสียหายระหว่างขนย้ายได้ รวมทั้งร่นระยะเวลาอีกด้วย

กรณีศึกษาของบริษัท Yazaki ผู้ผลิตชิ้นส่วนรถยนต์ ได้สร้างโรงงานใหม่ที่จังหวัดเกาะกง ประเทศกัมพูชา ถัดจากจังหวัดตราดของไทย ระยะทางจากกรุงเทพฯ ไปจังหวัดเกาะกงราว 420

กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทาง 5 ชั่วโมง โดยย้ายสายการผลิตส่วนหนึ่งที่ใช้แรงงานจำนวนมากไปที่เกาะกง เนื่องจากค่าแรงของแรงงานไทยเพิ่มสูงขึ้น ทำการผลิตที่เกาะกงและส่งกลับมายังไทยเช่นกัน

เซยะ ซุเคงาว่า

Overview of Yazaki's establishment of a new factory in Koh Kong, Cambodia

Production items : Automotive wiring harness
 Capital: \$ 6.5 million
 Operation start :December 2012
 Purpose of establishment :Strengthening a production base to offset the Thai labor costs increase.
 Number of Employees: 600 people (2,000 in 2015)

(Note)
 Bangkok-Koh Kong:420km
 Time required :5H

(Photo) H.E Prime Minister Hun Sen attended opening ceremony of Yazaki.

(Photo) Yazaki Cambodia Products

(Photos) Seiya Sukegawa in December 2012

สุดท้ายเป็นกรณีศึกษาของบริษัท NIKON ผู้ผลิตกล้องถ่ายรูปดิจิทัล แสดงให้เห็นถึงการขยายเครือข่ายการผลิตโดยใช้แนวเศรษฐกิจตะวันออก-ตะวันตก (EWEC) บริษัท NIKON มีโรงงานในไทยที่นิคมอุตสาหกรรมโรจนะ สร้างแห่งโรงงานใหม่ที่แขวงสะหวันนะเขต ประเทศลาว ตรงข้ามกับจังหวัดมุกดาหารของไทย ข้ามสะพานมิตรภาพไทย-ลาว 2 ระยะทางจากกรุงเทพฯ ไปมุกดาหารราว 650 กิโลเมตร โรงงานเปิดในเดือนตุลาคม 2013 และได้

ย้ายสายการผลิตส่วนหนึ่งไปที่นั่น ส่งวัตถุดิบและชิ้นส่วนจากไทยไปผลิตและส่งกลับมา บริษัท NIKON มีซัพพลายเออร์ในเครือหลายแห่ง บริษัทซัพพลายเออร์ราว 20 แห่ง มีแผนการที่จะย้ายโรงงานมาที่แขวงสะหวันนะเขตด้วยเช่นกัน ในอนาคตจะมีเส้นทางคมนาคมเชื่อมต่อจากแขวงสะหวันนะเขต มุกดาหาร ขอนแก่น แม่สอด ไปถึงจังหวัดเมียวดี ประเทศเมียนมาร์

Overview of NIKON establishment of a new factory in Lao PDR

Production items : Assembly of digital SLR camera units
 Capital : 60 Billion Kip (600 million yen)
 Site area Approximately 12,500 m²
 Floor space Approximately 10,000 m²
 No. of employees: 800 (planned) when operations commence
 Start of operations :October 2013

(Note)
 Bangkok-Mukdahan: 650km
 Bangkok-Ayutthaya:70km

(Photo) 2nd Mekong Friendship Bridge

(Photo) Construction of Nikon Laos factory is moving ahead at a fast pace

(Photos) Seiya Sukegawa in June 2013

ในอนาคตแม้ว่าค่าแรงในไทยจะสูงขึ้น หรือค่าเงินบาทจะแข็งค่าขึ้น และส่งผลกระทบต่อต้นทุนของบริษัทญี่ปุ่นก็ตาม บริษัทญี่ปุ่นกำลังวางแผนที่จะให้ไทยเป็นประเทศศูนย์กลาง เชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้านอย่างไร ดังนั้นบทบาทของไทยในฐานะการเป็นศูนย์กลางเครือข่ายการผลิตในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงนี้จะทวีความสำคัญยิ่งขึ้น

5. ปัญหาสภาพแวดล้อมทางการลงทุนในไทย

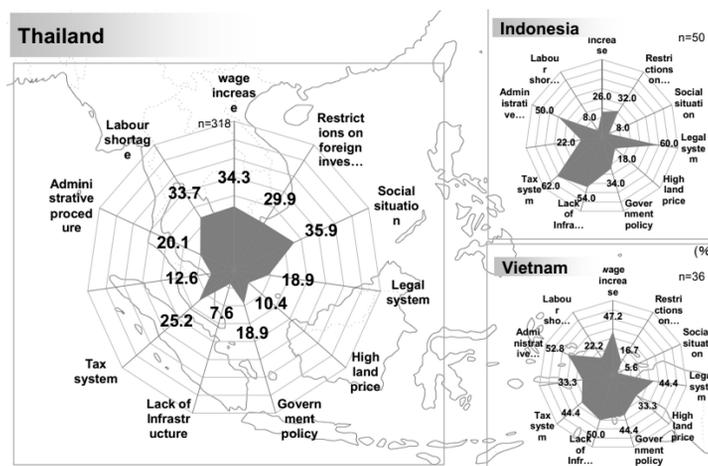
ในตอนก่อนหน้านี้นี้ได้อธิบายไปแล้วว่า การเปิดการค้าเสรี (และการลดภาษีศุลกากรนำเข้า) ส่งผลกระทบต่อการจัดสรรการผลิตของบริษัทญี่ปุ่นในอาเซียน นอกจากนี้ในปี 2012 เจโทรได้ทำการสำรวจแบบสอบถามกับบริษัทญี่ปุ่น ที่มีบริษัทย่อยในเครือตั้งอยู่ในภูมิภาคเอเชียและโอเชียเนีย (สำรวจตั้งแต่ 9 ตุลาคม ถึง 15 พฤศจิกายน 2012) พบว่าบริษัทย่อยร้อยละ 40.3 ของทั้งหมด 2,022 แห่ง ได้ใช้ประโยชน์จากข้อตกลงการค้าเสรี (FTA) หรือความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจ (Economic Partnership Agreement: EPA) ในกรณีของไทยบริษัทย่อยในเครือ

ของบริษัทญี่ปุ่นที่ตอบแบบสอบถามทั้งหมด 491 แห่ง พบว่าร้อยละ 50.1 (1 ใน 2 บริษัท) ใช้ประโยชน์จากข้อตกลงการค้าเสรี ซึ่งค่อนข้างสูงและเป็นเหตุผลหนึ่งที่ไทยถูกเลือกให้เป็นฐานการผลิตของบริษัทญี่ปุ่นจนถึงปัจจุบัน

นอกจากนี้ยังมีเหตุผลอื่นที่เป็นจุดแข็งของไทย แผนภาพที่ 3 แสดงปัญหาของสภาพแวดล้อมการลงทุนในบริษัทย่อยของบริษัทญี่ปุ่นในเอเชียและโอเชียเนีย ตัวเลขที่แสดงหากยิ่งมากหมายถึงมีปัญหามาก เมื่อเปรียบเทียบระหว่างไทยกับอินโดนีเซียและเวียดนามแล้วจะพบว่า ไทยมีปัญหาของสภาพแวดล้อมการลงทุนน้อยกว่าทั้งสองประเทศมาก ไทยสามารถสร้างสมดุลได้ดี อินโดนีเซียจะมีปัญหำขั้นตอนการบริหาร การขาดแคลนโครงสร้างพื้นฐานและระบบภาษี ซึ่งบริษัทย่อยเกินกว่าครึ่งหนึ่งแสดงความเป็นห่วง ส่วนเวียดนามจะมีปัญหำขั้นตอนการบริหาร การขาดแคลนโครงสร้างพื้นฐาน ระบบภาษีระบบกฎหมาย และนโยบายของรัฐบาล ซึ่งยังมีปัญหามากกว่า

แผนภาพที่ 3

ปัญหาสภาพแวดล้อมการลงทุนของบริษัทย่อยในเครือของบริษัทญี่ปุ่นในไทย อินโดนีเซีย และเวียดนาม

ที่มา: Survey of Japanese-Affiliated Firms in Asia and Oceania, Tokyo: JETRO, 2012.

ปัญหาที่น่าเป็นห่วงที่สุดของไทยในปัจจุบัน คือ สถานการณ์ทางสังคม (ความไม่มั่นคงทางการเมือง) ปัญหาค่าแรงขึ้น และปัญหาขาดแคลนแรงงาน โดยบริษัทย่อย 1 ใน 3 ของทั้งหมดแสดงความเป็นกังวล โดยเฉพาะค่าแรงขั้นต่ำของไทยที่ขึ้นมาเป็น 300 บาทเท่ากันทั่วประเทศ (ขึ้นจาก US\$136 เป็น \$US197 หรือขึ้นร้อยละ 44.9) ตั้งแต่ต้นปี 2013 ทำให้ความได้เปรียบเชิงแข่งขันในแง่ต้นทุนของไทยลดลง ขณะที่ค่าแรงขั้นต่ำในกัมพูชา (\$US61) และลาว (\$US78) ต่ำกว่ามาก แต่ในอีกด้านหนึ่ง หากพิจารณาเรื่องการหาแหล่งวัตถุดิบและชิ้นส่วนมาผลิตสินค้า (procurement sources) อย่างไร จะพบว่าบริษัทย่อยในเครือบริษัทญี่ปุ่นในไทยสามารถหาแหล่งวัตถุดิบและชิ้นส่วนในไทยได้ร้อยละ 52.9 ซึ่งแสดงถึงเครือข่ายการผลิตของกลุ่มบริษัทสนับสนุน (supporting industries) ที่เข้มแข็งกว่า ในส่วนของกัมพูชาและลาวนั้นสามารถหาวัตถุดิบและชิ้นส่วนภายในประเทศ เพื่อนำมาผลิตได้เพียงร้อยละ 2.2 และ 18.28 ตามลำดับ ซึ่งถือว่ายังน้อยมาก ที่เหลือจะต้องนำเข้าวัตถุดิบและชิ้นส่วนมาจากญี่ปุ่น อาเซียน จีน และประเทศอื่นๆ ในปัจจุบันก็ไม่ได้มีแนวคิดที่จะสร้างแหล่งวัตถุดิบและชิ้นส่วนในกัมพูชาและลาวเพิ่มเติมแต่อย่างใด แต่กลับมีแนวคิดที่จะเชื่อมโยงกับไทย ซึ่งเป็นประเทศเพื่อนบ้าน และนำเข้าวัตถุดิบและชิ้นส่วนจากไทยมาแทน

นอกจากนี้ คนไทยมักอยากทราบว่าบริษัทญี่ปุ่นจะเลือกลงทุนอุตสาหกรรมใดในไทย และจะใช้เทคโนโลยีขั้นสูงหรือไม่ การถ่ายทอดเทคโนโลยี (technology transfer) จะเป็นอย่างไร ขอให้ลองย้อนนึกถึงเหตุการณ์มหาอุทกภัยในปี 2011 สิ่งที่รัฐบาลญี่ปุ่นได้ทำในคอนนั้นก็คือ อนุญาตให้บริษัทย่อยของญี่ปุ่นในประเทศไทย ส่งพนักงานคนไทยไปทำงานในญี่ปุ่นราว 5,000 คน (ต้องยื่นเรื่องขอ) เพื่อไม่ให้สายการผลิตหยุดชะงัก ในคอนนั้นผู้เขียนได้มี

โอกาสไปเยี่ยมชมโรงงานของบริษัท NIKON และได้ทราบจากผู้จัดการโรงงานที่ญี่ปุ่นว่า พนักงานคนไทยมีทักษะและความสามารถสูงในการผลิตสินค้าจำนวนมาก และรู้สึกตกใจที่เห็นเช่นนั้น นอกจากนี้ยังมีบริษัทญี่ปุ่นร้อยละ 40 แห่งที่ได้ให้ความช่วยเหลือด้านการผลิต กระทั่งสื่อหนังสือพิมพ์และโทรทัศน์ในญี่ปุ่น มีการรายงานพิเศษเกี่ยวกับโรงงานในเมืองไทยว่า ได้ยกระดับศักยภาพการผลิตขึ้นมาอย่างมากแล้ว และแรงงานไทยเป็นแรงงานที่มีฝีมือ นอกจากนี้ บริษัทต่างๆ ในอุตสาหกรรมรถยนต์ก็มีการตั้งศูนย์วิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) ขึ้นในประเทศไทยด้วย ซึ่งถือว่าเป็นการแบ่งงานกันทำระหว่างไทยกับญี่ปุ่น และแสดงให้เห็นว่าไทยมีโอกาสที่จะเป็นฐาน R&D ที่สำคัญของญี่ปุ่นต่อไป

ทั้งนี้คนไทยยังมีความกังวลว่า บริษัทญี่ปุ่นจะลงทุนกระจุกตัวอยู่ที่กรุงเทพฯ และปริมณฑล โดยไม่กระจายการลงทุนไปในต่างจังหวัดหรือไม่ ในภาคอีสานบริษัทญี่ปุ่นตั้งโรงงานผลิตจำนวนมากที่จังหวัดนครราชสีมา (โคราช) ในอนาคตโอกาสที่ญี่ปุ่นจะลงทุนตั้งโรงงานหรือบริษัทในส่วนอื่นๆ ของภาคอีสานคงเป็นไปได้ยาก เพราะค่าแรงขั้นต่ำของไทยถูกปรับให้สูงขึ้นเท่ากันทั่วประเทศ ซึ่งหมายความว่าไม่ว่าจะตั้งโรงงานที่ไหนในประเทศไทยต้นทุนค่าแรงก็จะเท่ากัน ดังนั้นบริษัทย่อยของญี่ปุ่นส่วนมาก ผลิตทั้งขายในประเทศและผลิตเพื่อการส่งออก จึงต้องพยายามหาทำเลแหล่งการผลิตที่มีต้นทุนต่ำ เช่น บริเวณที่อยู่ใกล้ท่าเรือ หรือสนามบิน ทำให้มีแนวโน้มที่จะเลือกบริเวณที่ตั้งอยู่ใกล้ๆ อย่างไรก็ดีจุดเด่นประการหนึ่งของเขตต่างจังหวัดก็คือ แรงงานที่จบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยในต่างจังหวัดที่มีจำนวนเพิ่มขึ้น บริษัทญี่ปุ่นเริ่มมองหาแรงงานในต่างจังหวัด ไม่ใช่เพื่อหาแรงงานราคาถูกอีกต่อไป แต่เพื่อหาแรงงานที่มีคุณภาพ

สำหรับโครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานมูลค่า 2 ล้านล้านบาทของรัฐบาลไทย ภายใต้การบริหารงานของนายกรัฐมนตรีนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ดูเหมือนจะเป็นปัญหาทางการเมือง อย่างไรก็ตามมองในมุมมองของนักลงทุนแล้ว นักลงทุนญี่ปุ่นรู้สึกยินดีเป็นอย่างยิ่ง ผู้เขียนเองนอกจากจะรับผิดชอบงานในเมืองไทยแล้ว ยังดูแลการลงทุนของบริษัทญี่ปุ่นในประเทศแถบอาเซียน ไปจนถึงอินเดียได้ และโอเชียเนียด้วย เหตุผลที่ทำให้ให้นักลงทุนญี่ปุ่นสนใจที่จะลงทุนในไทยประการหนึ่งก็คือ ความพร้อมในเรื่องโครงสร้างพื้นฐาน (infrastructure) อาทิ ถนนที่มีประสิทธิภาพ เมื่อเปรียบเทียบกับญี่ปุ่นแล้วมีข้อดีกว่าตรงที่มีความสะดวกสบาย และใช้ระยะเวลาเดินทางที่น้อยกว่า นอกจากนี้การตั้งเป้าหมายระยะยาวจนถึงปี 2020 อย่างโครงการ 2 ล้านล้านบาท และแจ้งให้ทราบล่วงหน้าเช่นนี้ ได้ช่วยให้ให้นักลงทุนวางแผนกลยุทธ์ที่จะเลือกประเทศลงทุนในระยะยาวได้เช่นกัน สำหรับโครงการนี้บริษัทญี่ปุ่นมีความสนใจที่จะร่วมลงทุนในการสร้างทางด่วน รถไฟความเร็วสูง และรถไฟฟ้า แต่น่าเสียดายสำหรับโครงการบริหารจัดการน้ำ ที่บริษัทญี่ปุ่นถอนตัวออกมา ญี่ปุ่นอยากจะมีมือกับไทยในการพัฒนาเทคโนโลยี โดยเฉพาะในโรงงานผลิตเท่านั้น แต่รวมถึงเทคโนโลยีในการสร้างโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ โดยญี่ปุ่นอยากส่งออกโครงสร้างพื้นฐานแบบแพคเกจ เช่น รถไฟฟ้า รวมถึงการให้คำปรึกษา ระบบการให้บริการ ระบบจัดจำหน่ายตัว รวมถึงระบบอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง และถ่ายทอดเทคโนโลยีให้แก่ประเทศไทยด้วย

6. บทสรุป

ในอดีตคลื่นการลงทุนจากญี่ปุ่นเข้ามาในไทยครั้งใหญ่ ตั้งแต่ปี 1985 หลังข้อตกลงพลาซ่า แอคคอร์ด (Plaza Accord) ที่ญี่ปุ่นต้องปรับขึ้นค่าเงินเยนเนื่องจากถูกประเทศมหาอำนาจอื่นๆ ที่

ขาดดุลการค้าให้แก่ญี่ปุ่นอย่างต่อเนื่องบังคับ ทำให้บริษัทญี่ปุ่นจำนวนมากต้องย้ายฐานการผลิตออกนอกประเทศ เพื่อหาฐานการผลิตใหม่ที่มีแรงงานราคาถูกจำนวนมาก ในตอนนั้นประเทศไทยเป็นประเทศเป้าหมายหนึ่งที่ญี่ปุ่นเข้ามาลงทุน อย่างไรก็ตามในตอนนี้นักลงทุนไม่ได้มองว่าประเทศไทยมีค่าแรงต่ำอีกต่อไป หากจะเลือกฐานการผลิตสินค้าราคาถูกนั้น ญี่ปุ่นจะมองเวียดนามก่อน ยุทธศาสตร์การลงทุนของบริษัทญี่ปุ่นในไทยเปลี่ยนแปลงไป บริษัทญี่ปุ่นต้องการให้ไทยเป็นฐาน เพื่อที่จะขยายฐานการผลิตไปยังประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียน จากปัญหาค่าเงินบาทแข็งค่าขึ้นในกลางปี 2013 จนต้องมีการย้ายฐานการผลิตไปประเทศลาวนั้น ไม่ได้แปลว่าบริษัทญี่ปุ่นถอนการลงทุนออกจากไทย แต่ควรมองว่าเป็นกลยุทธ์ที่จะให้โรงงานผลิตในไทยเป็นโรงงานแม่ และให้โรงงานผลิตในลาวหรือกัมพูชาเป็นโรงงานย่อยในเครืออีกทอดหนึ่ง นอกเหนือจากปัญหาค่าเงินบาทแข็งค่าขึ้นแล้ว อีกสาเหตุหนึ่งคือ ปัญหามหาอุทกภัยในปี 2011 ในตอนแรกบริษัทญี่ปุ่นต้องการจะย้ายฐานการลงทุนเพราะบริษัทย่อยในไทยกว่า 450 บริษัทได้รับความเสียหายอย่างหนัก แต่ในปัจจุบันพบว่าการลงทุนก็ยังคงอยู่ เช่นเดิม แนวคิดในเรื่อง Thailand Plus One เกิดขึ้นจากเหตุการณ์มหาอุทกภัยในครั้งนั้นเอง อันที่จริงการเปิดโรงงานย่อยในประเทศเพื่อนบ้านนั้น ผู้จัดการชาวไทยมีความสำคัญอย่างมาก เพราะจะถูกส่งไปให้ดูแลและจัดการควบคุมโรงงานที่เปิดใหม่ ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่าญี่ปุ่นยังให้ความสำคัญต่อประเทศไทยอยู่เช่นเดิม

บทความนี้ได้นำเสนอกรณีศึกษาของอุตสาหกรรมเครื่องใช้ไฟฟ้า และชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์เท่านั้น ยังไม่ได้กล่าวถึงกรณีศึกษาอุตสาหกรรมรถยนต์ ซึ่งเป็นอีกอุตสาหกรรมหนึ่งที่มีการลงทุนโดยตรงจากญี่ปุ่นมีบทบาทสำคัญยิ่งในไทย ซึ่งถือเป็นหัวข้อหนึ่งที่ควรศึกษาต่อไป

หมายเหตุ

บทความนี้สรุปจากการนำเสนอของผู้เขียนในงานสัมมนาวิชาการเรื่อง “บาทแข็ง เชนอ่อน ฤาญี่ปุ่นไม่ลงทุนในไทยแล้ว?” จัดโดยศูนย์ญี่ปุ่นศึกษา สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อวันที่ 17 มิถุนายน 2556

บรรณานุกรม

- Hew, Denis. (2007). *Brick by brick: The building of an ASEAN Economic Community*. Singapore: ISEAS.
- Ishikawa, K., Shimizu, K., and Sukegawa, S. (Eds.). (2009). *ASEAN keizai kyoudoutai: Higashiajia tougou no kaku to nariuruka (ASEAN Economic Community: Can it be the core of East Asian integration)*. Tokyo: JETRO.
- Japan External Trade Organization. (Ed.). (2008-2012). *Survey of Japanese-affiliated firms in Asia and Oceania*. Tokyo: JETRO.
- Toyokeizai Publishing. (Ed.). (2003). *Kaigai shinshutsu kigyou souran 2003 (Handbook of oversea Japanese companies 2003)*. Tokyo: Toyokeizai.
- Toyokeizai Publishing. (Ed.). (2011). *Kaigai shinshutsu kigyou souran 2011 (Handbook of oversea Japanese companies 2011)*. Tokyo: Toyokeizai.